

วรรณกรรมปริทรรศน์: ธรรมชาติของธุรกิจและทฤษฎีกิจการ

3.1 ทฤษฎีธรรมชาติของธุรกิจ

ทั่วโลกขณะนี้มีความคิดเรื่องธรรมชาติของธุรกิจในวงการวิชาการอยู่ทั้งหมดปรากฏเป็น 3 แนวคิดหลัก แม้ว่าการถกเถียงถึงความเหมาะสมของแนวทางต่างๆยังไม่สิ้นสุด (Lazonick และ O' Sullivan, 2000a, p. 20) แต่จากหลักฐานที่ปรากฏนั้น ยังไม่พบว่าแนวทางเหล่านี้จะให้ความหวังในการหาคำตอบของรูปแบบธรรมชาติของธุรกิจที่เหมาะสมที่สุด (Denis and McConnel, 2003, p.30; Daily, Dalton and Cannella, 2003, p. 379) หรือแม้มีการนำเอาแนวทางใหม่อีก 3 แนวทางมาร่วมพิจารณา ดังที่จะแสดงให้เห็นในบทนี้ โดย 4 แนวทางแรกเป็นการพิจารณาในระดับกิจการ ส่วนแนวทางที่ 5 และ 6 เป็นแนวทางการพิจารณาในระดับสังคม แนวทางทั้ง 6 นี้ ล้วนมีจุดเด่นและจุดด้อยแตกต่างกัน ไม่มีแนวทางใดได้รับการยอมรับว่ามีความเหมาะสมที่สุดในทุกกรณี ด้วยเหตุนี้ ในตอนท้ายของบทนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางที่ 7 โดยเป็นแนวทางของทฤษฎีธรรมชาติของธุรกิจ

(1) แนวทางการจัดการ

แนวทางการจัดการ เป็นแนวทางดั้งเดิมที่สุดของหลายแนวคิดที่อาศัยรากฐานทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Neoclassic economics) โดยเชื่อว่าการบริหารจัดการให้บริษัทมีกำไรและเข้มแข็ง ก็จะเกิดผลดีกับสังคมโดยรวมเอง แนวทางที่จัดอยู่ในแนวทางการจัดการได้แก่ แนวทางการสร้างประสิทธิภาพภายในและองค์กรพยากรณ์¹ ซึ่งเชื่อว่าการรวมกิจการบริษัทคือแหล่งทรัพยากรในการบริหารงาน และ แนวทาง Stewardship theory (Davis, Schoorman, and Donaldson, 1997, p. 21; Sundaramurthy and Lewis, 2003 p. 398) ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่าผู้บริหารและกรรมการบริษัทจะรักษาผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้นเสมือนผลประโยชน์ตนเองโดยไม่

¹ แปลจากคำว่า Resource dependence theory ตัวอย่างเช่น Dalton, Daily, Johnson, and Ellstrand (1999)

ต้องมีการควบคุม โดยเฉพาะในสภาพที่ปัจจัยแวดล้อมไร้เสถียรภาพและไม่แน่นอน ซึ่งทำให้ระบบการควบคุมทำงานไม่เป็นผล แนวทางนี้อิงทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ว่า ในบางสถานการณ์นั้นบุคคลมีแรงจูงใจที่จะยึดเป้าหมายขององค์กรมากกว่าของตัวเอง (Davis et al., 1997, p. 21, 33) จุดเด่นของแนวทางนี้อยู่ที่ความเรียบง่าย แต่มีจุดด้อยอยู่ที่ความไร้เดียงสาเมื่อพิจารณาถึงความซับซ้อนของผลประโยชน์ในบริษัท ทำให้มีสภาพเป็นเพียงการพรรณนา (Prescriptive) ในระดับปรัชญา อีกทั้งผลการทดลองที่ผ่านมาชี้ผลให้เห็นประสิทธิภาพที่ต่ำของแนวทางนี้ (Tosi, Brownlee, Silva, and Katz, 2003, p. 2069) จึงทำให้แนวคิดลักษณะนี้มีสภาพเป็นเพียงกรอบการปฏิบัติ และการขาดคุณสมบัติของการเป็นทฤษฎี แนวคิดเหล่านี้ไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของกิจการหลายๆอย่างได้

(2) แนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้น (Shareholder value approach)

แนวทางนี้เป็นที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งคือแนวทางของพันธะสัญญาซึ่งถือว่า กิจการมีไว้เพื่อสร้างความมั่งคั่งผู้ถือหุ้น และ (Bradley, Schipani, Sundaram, and Walsh, 1999, p. 35; Reberlioux, 2003, p. 65) โดยบริษัทมีหน้าที่สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Value Added) ให้ผู้ถือหุ้น (Shleifer and Vishny, 1997, and Hart, 1995, quoted in Reberlioux, 2003, p. 66) แนวทางนี้ให้ความสนใจผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้น ซึ่งอาจถูกเบียดบังโดยผู้บริหารในฐานะที่เป็นตัวแทน ความคิดในแง่มุมมองนี้มีกำเนิดที่ยาวนานนับแต่งงานเขียนของ Adam Smith (1776, quoted in Tirole, 2001, p.1) ตลอดจน Berle และ Mean (1932) ซึ่งแนวคิดนี้ต่อมาภายหลังได้รับการพิสูจน์สาระและนำเสนออย่างชัดเจนอีกครั้ง (Jensen and Meckling, 1982, p. 6, 18)

ภายใต้อิทธิพลของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ยอมรับแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นมากกว่าแนวทางอื่น (Tirole, 2001, p. 4) แต่งานสำรวจสถานะความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลบริษัทได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาตามแนวทางนี้เท่าที่ผ่านมามีการเพ่งเล็งเพียงในแง่มุมมองเดียวคือ ประเด็นการปกป้องผลประโยชน์ของผู้ลงทุนมากกว่าประเด็นในเรื่องของความชอบธรรมของแนวทางการเน้นผลประโยชน์ผู้ถือหุ้น (Schleifer and Vishny, 1997, quoted in Tirole, 2001, p. 2) ทั้งที่แนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นนั้นในเชิงวิชาการที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้คือการแสดงให้เห็นเพียงจุดดุลยภาพที่ต่ำกว่าอุดมคติ (Second best optimum) หากจะพิจารณาโดยอาศัยรากฐานทฤษฎีสิ่งจูงใจยุคใหม่เป็นสิ่งสนับสนุน (Tirole, 2001, p. 26)

ยิ่งกว่านั้นแนวทางนี้ยังมีขอบเขตการอธิบายที่จำกัด มีความเหมาะสมเฉพาะในกรณีที่กิจการมีนักลงทุนประเภทหวังผลตอบแทนทางการเงิน (Financial investor) มีฐานะเป็นตัวการ (Principal) เท่านั้น ในขณะที่แนวทางนี้ยังคงมีจุดอ่อนในเรื่องของผลกระทบแง่ลบต่อสังคมทำให้ถือว่ายังคงขาดรากฐานทางวิชาการที่เข้มแข็ง (Grandori, 2004, p. 4)

ปัจจุบันมีผู้วิพากษ์และตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นและทฤษฎีตัวแทน เช่น ปัญหาในกิจการอาจมีมูลเหตุมาจากตัวการ (Principal) มากพอๆกับตัวแทน (Hendry, 2002, p. 110) ในขณะที่ทฤษฎีตัวแทนนั้นไม่สามารถวิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างผู้ถือหุ้นที่ควบคุมบริษัทกับผู้ถือหุ้นรายเล็กได้ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ในบริษัทส่วนใหญ่ของโลก (Pagano and Roell, 1998, p. 188) อีกทั้งไม่สามารถให้คำตอบในประเด็นความขัดแย้งบางอย่าง เช่น สิทธิส่วนแบ่งของผู้ถือหุ้นรายเล็กในมูลค่าส่วนเพิ่ม (Premium) ที่เกิดจากการขายสิทธิการควบคุมบริษัท (Control right) ของผู้ถือหุ้นรายใหญ่ (Booth, 2001, pp. 176-7) ทำให้นักวิชาการหลายท่าน เห็นว่า การศึกษาในแนวทางทฤษฎีตัวแทนนี้ได้ถึงจุดสิ้นสุดและสังคมวิชาการควรยอมรับในกระบวนทัศน์ศึกษาใหม่ที่กว้างกว่า (Groenewegen, 2004, p. 358; Daily, et al., 2003, p. 379)

โลกปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมากขึ้น โครงสร้างอำนาจและขีดความสามารถของกิจการได้เคลื่อนย้ายจากทรัพย์สินสู่ทรัพยากรมนุษย์ ทำให้แนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นที่เน้นสิทธิในทรัพย์สินนั้นไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงอีกต่อไป (Rajan and Zingales, 1998, p. 388, 391; 2001c, pp. 838-9; Zingales, 2000, pp. 1631-2; Rajan and Wulf, 2003, p. 35) อีกทั้งข้อสมมุติฐานของแนวทางนี้ในเรื่องการทำสัญญาระหว่างเอกชนว่า สามารถทำอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นไม่อาจเป็นจริงได้ เนื่องจากขาดองค์ประกอบเสริมจำนวนมาก (Zingales, 2000, p. 1634) ยิ่งกว่านั้น แนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นตั้งอยู่บนเงื่อนไขของบริษัทในเรื่องของการจำกัดความรับผิด (Limited liabilities) ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ผลกระทบความเสี่ยงให้กับผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ โดยเฉพาะกับเจ้าหน้าที่และสังคมโดยรวมมากยิ่งขึ้นไปอีก (Blair, 2003, pp. 57-8) ยิ่งกว่านั้น บรรทัดฐานธรรมาภิบาลบริษัทอย่างของสังคมอังกฤษและอเมริกันนั้นไม่เพียงอิงอยู่กับสิทธิในทรัพย์สิน แต่ยังมีกำหนดลำดับชั้นของสิทธิทรัพย์สินเหล่านั้นอีกด้วย โดยมีการกำหนดให้สิทธิทรัพย์สินของผู้ถือหุ้นอยู่เหนือเจ้าหน้าที่ซึ่งมีการค้ำประกัน ในขณะที่เดียวกันสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของพนักงานมักกลับถูกมองข้าม (Sarra, 2001, p. 191) การจัดลำดับสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชนเช่นนี้อิงอยู่กับข้ออ้างของประสิทธิภาพ โดยแท้ที่จริงแล้วข้ออ้างเช่นนี้ล้วนเจือไปด้วยอคติจนทำให้

มองข้ามสิ่งที่เป็นประสิทธิผลของสังคมส่วนรวม (Sjaastad and Bromley, 2000, p. 385) การยึดมั่นในแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นจนมองข้ามความสำคัญของบรรดาผู้มีส่วนได้เสียนี้อาจชักนำให้เกิดความผิดพลาดในการบริหารได้ง่าย โดยเฉพาะในระบบธุรกิจที่มีธุรกรรมเชื่อมโยงและพึ่งพิงระหว่างคู่ค้า พนักงานและผู้มีส่วนได้เสียอื่นที่มีส่วนร่วมในการลงทุนระยะยาว (Berglöf and Thadden, 1999, p. 21)

กรอบของเศรษฐศาสตร์ค่าธุรกรรมได้ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมในฐานะของความเกี่ยวพันของสัญญา (A nexus of Contract) (Jensen and Meckling, 1982, p. 6) ที่เข้ามารองรับแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นนั้นมีข้อบกพร่องเพราะไม่มีสัญญาใดที่สมบูรณ์แบบจริง สัญญาที่ทำระหว่างฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรวมทั้งลูกค้า เจ้าหนี้ ผู้ลงทุนในทางปฏิบัตินั้นมักมีกว่าที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นที่อ้างถึงความเกี่ยวพันของสัญญานั้นจึงขาดเหตุผลความชอบธรรม (Williamson, 1985, pp. 68-72; Dean, 2001b, p. 67) นอกจากนี้ การอ้างสิทธิ์ในฐานะการเป็นผู้มีสิทธิ์ในท้ายที่สุด (Residual claimant)² ยังมีน้ำหนักน้อย เนื่องจากตลาดหลักทรัพย์มักมีสภาพคล่องสูง หุ่นมีการเปลี่ยนมืออย่างรวดเร็วทำให้ผู้ถือหุ้นไม่มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับบริษัท จึงขาดความชอบธรรมของการอ้างสิทธิ์ของความเป็นเจ้าของบริษัทอย่างสมบูรณ์ (Engelen, 2002, p. 398)

นักเศรษฐศาสตร์ที่สนับสนุนแนวทางผู้ถือหุ้นมักอ้างว่า กลไกตลาดได้ทำหน้าที่แบ่งแยกนักลงทุนระยะสั้นจากระยะยาวแล้ว แต่ด้วยเหตุที่เหตุการณ์ในอนาคตมีความไม่แน่นอนสูง นักวิเคราะห์หลักทรัพย์มักยอมรับเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานนี้เท่านั้นว่าเป็นข้อเท็จจริง ดังนั้นนักลงทุนจึงสนใจเพียงผลประโยชน์ระยะสั้นมากกว่าการลงทุนที่อาจเสริมสร้างประสิทธิภาพแก่สังคมในระยะยาว (Heiser, 2000, p. 70) แนวทางนี้จึงนำกิจการไปสู่การเน้นผลตอบแทนระยะสั้น เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของตลาด แม้แต่ในกรณีที่กิจการต้องสูญเสียประโยชน์ในระยะยาวเป็นบางครั้งก็ตาม (Graham et al., 2004, p. 37)

ฝ่ายที่เข้าข้างแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นมักตั้งข้อสมมุติฐานว่า การบังคับใช้กฎหมายสิทธิในทรัพย์สินเข้มแข็งในทุกสังคมโดยเห็นว่าการใช้แนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้น

²ในเชิงของกิจกรรมในฐานะของการเป็นความเกี่ยวพันทางกฎหมาย (A Nexus of Contract) นั้นถือว่าฝ่ายผู้มีส่วนได้เสียทั้งหลายไม่ว่า ลูกค้า คู่ค้า และพนักงานล้วนมีสัญญาคุ้มครองแล้ว จะมีเพียงผู้ถือหุ้นที่ไม่ได้รับการคุ้มครอง และต้องรับความเสี่ยงจากการดำเนินกิจการ โปรดดูรายละเอียดได้ใน Jensen and Meckling (1976; 1982)

ร่วมกับแนวทางของกฎหมายสามารถจำกัดผลกระทบทางลบต่อสังคม (Siems, 2002, p.157) แต่ในข้อเท็จจริงก็คือ ประเทศส่วนใหญ่ยกเว้นเพียงบางประเทศที่พัฒนาแล้ว ล้วนมีระบบการเมืองที่อ่อนแอ ทำให้กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ไม่สามารถยืดหยุ่นเพียงพอที่จะจัดการกับประเด็นที่มีความซับซ้อนในเรื่องสิทธิทรัพย์สินร่วม ผลก็คือทำให้เกิดสภาพตลาดล้มเหลว เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น นักวิชาการหลายท่านเห็นความเชื่อมโยงของแนวทางตลาดเสรีและการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นและวิกฤติการณ์เศรษฐกิจหลายอย่างที่ติดตามมา (Lazonick and O'Sullivan, 2000b, p. 33; Kakabadse and Kakabadse, 2001, pp. 6, 77-9; Swaney, 2003, pp. 279-80)

(3) แนวทางผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Approach)

แนวทางผู้มีส่วนได้เสียนี้เป็นที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งคือ แนวทางการเน้นประโยชน์ชุมชน (Communitarian approach) (Bradley et al., 1999, p.42) ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า สิทธิทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏในสัญญาของฝ่ายที่มีส่วนได้เสียร่วมกับกิจการมีไม่น้อยกว่าผู้ถือหุ้น ดังนั้น การกำหนดวิถีแห่งการดำเนินงานอันควรหรือธรรมาภิบาลบริษัทนั้น ไม่อาจมองข้ามผู้มีส่วนได้เสียเหล่านั้น ซึ่งในมุกกว้างรวมถึง ผู้ถือหุ้น พนักงาน ลูกค้า คู่ค้า ผู้สอบบัญชี เจ้าหนี้สถาบันการเงิน สหภาพแรงงาน พันธมิตรธุรกิจ ตลอดจนรัฐและองค์กรท้องถิ่น เช่น โรงเรียน และกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ (Davies, 1999, pp.23-7; Solomon and Solomon, 2004, p. 23) บริษัทมีหน้าที่ตอบสนองผู้มีส่วนได้เสียทั้งหลายสำหรับสิทธิพิเศษของการจำกัดความรับผิดชอบ (E. Merrick Dodd, 1932, quoted in Bradley et al., 1999, p. 42) Adolf Berle หนึ่งในนักวิชาการผู้คิดค้นในเรื่องธรรมาภิบาลบริษัท ซึ่งเคยยืนหยัดในแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้นมาตลอด (Wells, 2002, p. 82) ได้หันมาสนับสนุนแนวทางผู้มีส่วนได้เสียในบั้นปลายของชีวิต เมื่อเขาเห็นว่ากิจการของสหรัฐนั้นอาศัยตลาดในประเทศและเทคโนโลยีที่รัฐบาลเป็นผู้ลงทุนสนับสนุนการวิจัย เขาเห็นว่ากำไรของบริษัทไม่ควรตกเป็นของผู้ถือหุ้นเพียงกลุ่มเดียว สังคม³ควรมีส่วนในกำไรนี้ด้วย (Berle and Mean, 1968, p. xxviii)

³ เห็นได้ชัดเจนว่าในงานเขียนนี้ Berle สลักเลียงการใช้คำว่า “ส่วนผู้มีส่วนได้เสีย” (Stakeholders) โดยพยายามเจาะจงเน้นคำว่า “สังคม” ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเกิดจากประสบการณ์ความขัดแย้งทางความคิดกับกลุ่มนักวิชาการที่สนับสนุนแนวทางผู้มีส่วนได้เสีย

รากฐานทางทฤษฎีของแนวทางผู้มีส่วนได้เสียเท่าที่ปรากฏประกอบด้วยงานการศึกษา
สี่กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรกคือทฤษฎีกิจการที่เน้นขีดความสามารถและกลยุทธ์ โดยแสดงให้เห็นว่าขีด
ความสามารถของกิจการที่ขึ้นกับการประสานกิจกรรมภายในและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพนักงาน
กับลูกค้าและคู่ค้า (Teece et al., 2000, p. 342; Rumelt, 1984, p. 557, quoted in
Foss, 1999b, p. 725; Moran and Ghoshal, 1999, p. 407; Davies, 1999, pp. 23-7; Coombs
and Metcalfe, 2000, p. 215; Madhok, 2000, p. 298) หรือการมีวิวัฒนาการร่วมกันระหว่าง
กิจการ (Volberda and Lewin, 2003, p. 2132; Rodrigues and Child, 2003, p. 2160) ซึ่ง
คุณค่าของฝ่ายมีส่วนได้เสียทั้งหมดสามารถวัดได้จากลูกโซ่แห่งคุณค่า (Value chain) หรือ ค่าเช่า
ทางเศรษฐกิจที่สร้างขึ้น (Created rent) (Charreaux and Desbrières, 2001, pp. 4-5, 26)

กลุ่มที่สองคือทฤษฎีกิจการที่ศึกษาอำนาจต่อรองของพนักงานจากปัญหาด้านทุนการ
ผูกมัด (Cost of Hold-ups) ซึ่งมีมากขึ้นเนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เพิ่มความสำคัญต่อกิจการ
มากกว่าทฤษฎีสิน (Penrose, 1959; Rajan and Zingales, 1998, p. 388, 391; 2001c, pp.
838-9; Rajan and Wulf, 2003, p. 35; Grandori 2001)

กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่กังวลกับผลกระทบทางลบของกิจการที่เน้นกำไรที่มีต่อสวัสดิภาพ
ของสังคม (Blair, 2003, pp. 57-8) ความกังวลต่ออำนาจที่เพิ่มตามบทบาทของบริษัทในระบบ
เศรษฐกิจทุนนิยม (Stanfield and Carroll, 2004, p. 368) และ ต้นทุนความผูกมัด (Cost of
Hold-ups) ที่พนักงานต้องรับภาระในการเปลี่ยนงาน (Blair, 1995; Piore, 2004, p. 146)

กลุ่มที่สี่ได้แก่งานการศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์สถาบัน (Hall and Soskice, 2001, p.
17; Heinrich, 2002, pp. 1-4; Palepu et al., 2002, p. 20) และสังคมวิทยา (Hayek, 1973, pp.
36-54; Habermas, 1987, quoted in Smith, 2004, p. 329; Whitley, 1999, pp. 13-4) ตลอดจน
งานวิชาการสาขาอื่นๆ ที่หลากหลาย ซึ่งรวมถึงนิติศาสตร์และจริยศาสตร์ ซึ่งเห็นว่า บริษัทมหาชน
คือสถาบันของสังคม

ดังจะเห็นว่า แม้รากฐานทางทฤษฎีของแนวทางผู้มีส่วนได้เสียของแต่ละแนวทฤษฎีจะ
มีมาก แต่ข้อบกพร่องใหญ่ก็คือการขาดแกนทฤษฎีที่ประสานผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ ได้
ลงตัว และยังช่วยควบคุมการบริหารงาน (Solomon and Solomon, 2004, p. 23) การเน้น
แนวทางฝ่ายที่มิได้มีส่วนได้เสียโดยที่ขาดแกนความรู้ดังกล่าว ทำให้แนวทางนี้ให้ประโยชน์ในทาง
วิชาการเพียงการพรรณนาถึงสภาพที่เป็นอยู่เท่านั้น (Grandori, 2004, p. 4) ยังไม่อาจใช้ประโยชน์

สำหรับการปรับปรุงประสิทธิภาพของกิจการได้ (Tirole, 2001, pp. 26-30)⁴

(4) แนวคิดเรื่องความสมดุลแห่งอำนาจ

แนวคิดเรื่องความสมดุลแห่งอำนาจมักถูกอ้างในหลักปฏิบัติธรรมาภิบาลบริษัท (Code of Corporate Governance) บ่อยครั้ง ทั้งในกรอบปฏิบัติขององค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 1998) เองและในแหล่งอื่นๆ เช่น การตรวจสอบและความสมดุล (Solomon and Solomon, 2004, p. 14) ความสมดุลระหว่างความรับผิดชอบและความสามารถแข่งขัน (Cadbury, 1992) หลักความสำคัญของการถ่วงดุลอำนาจ (Deakin and Hughes, 1997, p. 1) ความสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นในการดำเนินงานและการควบคุม (Pistor, Keinan, Kleinjeisterkamp, and West, 2002, p. 796) การแบ่งปันอำนาจระหว่างฝ่ายที่มีส่วนได้เสีย โดยมีบรรทัดฐานสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะปฏิสัมพันธ์ของฝ่ายเหล่านั้น (Greenspan, 1999, quoted in Carney and Gedajlovic, 2001a, p. 337) ความสมดุลระหว่างการบริหารการตัดสินใจและการควบคุมการตัดสินใจ (Jensen and Smith, 1983, p. 143) ความสมดุลระหว่างอำนาจและความรับผิดชอบ (Monks and Minow, 2001, p. 44) ความสมดุลของการพัฒนากลยุทธ์และการควบคุมดูแล (Davies, 1999, p. 71) และความสมดุลของอำนาจสามฝ่ายคือผู้บริหาร คณะกรรมการ และผู้ถือหุ้น (Montgomery and Kaufman, 2003, pp. 88-9; Strebel, 2004, p.

⁴เป็นที่ชัดเจนว่า ทั้งแนวทางการเน้นประโยชน์ผู้ถือหุ้น (Shareholder value approach) และ แนวทางผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder approach) เป็นเพียงข้อเสนอ (proposition) เท่านั้นว่า บริษัทควรมีความรับผิดชอบ (Accountable) ต่อฝ่ายใด ดังนั้นจึงไม่มีสภาพเป็นทฤษฎี อย่างไรก็ตาม Grandori ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นไปได้สำหรับการพัฒนาแนวทางผู้มีส่วนได้เสียขึ้นเป็นทฤษฎีและใช้ประโยชน์ได้ หากใช้ทฤษฎีสถานีในทรัพย์สิน (Property right) เป็นรากฐานในการพัฒนา โดยคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างต้นทุนของการสูญเสียสิทธิในบริษัท (Representative costs) ที่หายไป และต้นทุนจากกระบวนการตัดสินใจ (Decision process costs) ที่ประหยัดได้ (Grandori, 2005, p. 42) แม้แนวคิดของ Grandori จะมีความเป็นไปได้อยู่บ้าง แต่จากข้อเท็จจริงที่มีฝ่ายที่มีส่วนได้เสียจำนวนมากในกิจการ หนทางในการสร้างและพิสูจน์ทฤษฎีที่อิงแนวคิดนี้อาจซับซ้อนเกินกว่าที่จะกระทำสำเร็จได้จริง นอกจากนั้น แนวทฤษฎีที่สร้างขึ้นนี้ก็ยังคงไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของระบบธรรมาภิบาลต่างสังคมได้

61) ที่ผ่านมา ถึงแม้แนวคิดนี้จะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป และเป็นไปได้ว่าแนวคิดการคานอำนาจของภาครัฐถูกใช้เป็นการรอบในการร่างกฎหมายบริษัทในประเทศอิสราเอล (Lurie and Frenkel, 2003, p. 282) แต่ทั้งหมดก็ขาดการอ้างอิงถึงรากฐานทางทฤษฎี ถึงแหล่งที่มา กลไกการทำงาน ตลอดจนความหมายและขอบเขตของอำนาจ (Pettigrew, 1992, p. 171) ต่อมา Aghion และ Tirole (1997, p. 27) ได้นำเสนอหลักการความสมดุลระหว่างอำนาจหน้าที่ของตัวแทนและการควบคุมของตัวการ ซึ่งต่อมาแนวคิดได้ถูกพัฒนาและพิสูจน์ด้วยวิธีการอนุมาน (Deduction) และแสดงให้เห็นว่า อำนาจที่นำมาสู่ความสมดุลนั้น ย่อมมาจากอำนาจในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรเฉพาะของกิจการ และอำนาจในการแบ่งปันค่าเช่า (Economic rent) (Rajan and Zingales, 1998, p. 388, 391; 2001c, pp. 838-9) โดยความไม่สมดุลของอำนาจมักนำไปสู่การฉวยโอกาสเสมอ (Rajan and Zingales, 2000, p. 523, 539) เมื่อนำแนวคิดของทั้งสองมาพิจารณาประกอบกับสภาพการจ้างงานในบริษัทที่มีลักษณะของสัญญาที่ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากความละเอียดอ่อนและพลวัตของสภาพงานในบริษัทที่ไม่สามารถระบุเงื่อนไขล่วงหน้าได้ครบถ้วน (Williamson, 1985, p. 306; Bratton and McCahery, 2001, p. 775; Rajan and Zingales, 2001c, pp. 838-9) การฉวยโอกาสเขาเปรียบเกิดขึ้นได้ง่ายและบ่อย บริษัทมีจุดอ่อนมากมายให้พนักงานฉวยโอกาสแย่งชิงค่าเช่า เนื่องจากมีประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ที่ขัดกัน⁵ (Conflict of interest) ระหว่างฝ่ายในบริษัทมาก (Demski, 2003, p. 69) การควบคุมการฉวยโอกาสจึงเป็นหน้าที่งานที่สำคัญประการหนึ่ง

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดนี้กับแนวคิดอื่นที่กล่าวมาแล้ว แนวคิดเรื่องความสมดุลอำนาจมีโอกาสความเป็นไปได้ในการอธิบายมากที่สุด นอกจากนั้นแนวคิดเรื่องความสมดุลของอำนาจยังได้รับการสนับสนุนจากงานการศึกษาในกรอบของ Prisoners' dilemma⁶ ที่อิงแนวคิดจุดสมดุล

⁵ นักกฎหมายมักใช้คำไทยที่ว่า "ผลประโยชน์ที่ขัดกัน" สำหรับคำศัพท์ที่ว่า Conflict of interest (โสภณ รัตนกร, 2548, น. 399) ในขณะที่บุคคลทั่วไปมักใช้คำว่า "ผลประโยชน์ทับซ้อน" โดยเหตุที่ประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นที่มีความสับสนทางกฎหมายมากกว่าในแง่มุมนั้น ในที่นี้จึงขอใช้คำว่า "ผลประโยชน์ที่ขัดกัน" สำหรับคำศัพท์ดังกล่าว

⁶ รูปแบบทฤษฎีเกมซึ่งมีผู้เล่น 2 คน โดยแต่ละฝ่ายไม่อาจล่วงรู้ถึงการตัดสินใจของอีกฝ่าย ซึ่งแต่ละฝ่ายมีทางเลือก 2 ทางคือการร่วมมือหรือหักหลัง การร่วมมือกันจะทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รับประโยชน์มากที่สุด การหักหลังซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่ายทำให้ทั้งสองฝ่ายสูญเสียมาก ฝ่ายที่

ของ Nash-Harsanyi ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความสมดุลอย่าง Pareto equilibrium นั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากฝ่ายในปฏิสัมพันธ์ไม่มีอำนาจต่อรองในการเปลี่ยนผลลัพธ์ของกลยุทธ์ฝ่ายตรงข้าม (Schelling, 1960; Chen and Gazzale, 2004; Ahn et al., 2001)⁷ อย่างไรก็ตามการศึกษาในเชิงของทฤษฎีเกมที่ผ่านมานั้นส่วนใหญ่⁸อาศัยรากฐานทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งมีกรอบการพิจารณาที่คับแคบ และที่สำคัญคือการยึดข้อสมมุติฐานที่ตายตัวว่าคนมีพฤติกรรมที่มีเหตุผลตลอดเวลาและทุกฝ่ายในเกมรู้ข้อมูลเสมอกัน ทำให้แนวคิดความสมดุลของอำนาจในเชิงทฤษฎีเกมมีประโยชน์อย่างจำกัดในการอธิบาย (Colman, 2003, p. 152) ส่วนผลการทดสอบเชิงประจักษ์อื่นๆที่ช่วยยืนยันว่า ความสมดุลของอำนาจเงื่อนไขสำคัญของกิจการ (Demers, Shackell, and Widener, 2002, p. 31, 33) ก็ยังมีไม่มาก อีกทั้งไม่สามารถอธิบายถึงความแตกต่างของธรรมาภิบาลบริษัทในต่างสังคมได้

(5) แนวคิดองค์ประกอบที่เสริมกัน (Complementarity)

แนวคิดของความสมดุลของอำนาจข้างต้นนั้นอาศัยแนวคิดบางอย่างของสังคมวิทยาที่พิจารณาปรากฏการณ์ทั้งหลายที่อยู่ภายใต้บริบทของเวลาและสถานที่ (Time and space) (Giddens, 1990, p. 17) แนวคิดในเรื่องพื้นที่ทางสังคม⁹ (Social space) และอำนาจสังคมซึ่งถือ

เลือกกลยุทธ์การร่วมมือแต่ถูกหักหลังจะประสบความสูญเสียมาก ดูรายละเอียดได้ใน (Schelling, 1960, Chapter 5)

⁷ ถึงแม้ในเนื้อความในงานทั้งสามชิ้นจะไม่ได้ระบุแนวคิดความสมดุลของอำนาจโดยตรง แต่โดยรูปแบบที่แสดงชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขความจำเป็นของการโอกาสและความสามารถตอบโต้ตลอดจนการเรียนรู้ของผู้เล่น ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความสมดุลของอำนาจ อันเป็นเงื่อนไขซึ่งนำไปสู่จุดสมดุลที่มีเสถียรภาพ

⁸ Aoki (2001) ให้ทฤษฎีเกมอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือหุ้นและพนักงานในกิจการญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเฉพาะบริบทของกิจการญี่ปุ่น ไม่อาจนำไปอธิบายปรากฏการณ์ของธรรมาภิบาลบริษัทในสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจที่เน้นกลไกตลาดอย่างประเทศในกลุ่มอังกฤษ-อเมริกันได้

⁹ Bourdieu (1990, p.128) เห็นว่าอำนาจทางสังคมประกอบไป 3 ส่วนได้แก่ทุนเศรษฐกิจ (Economic capital) ทุนวัฒนธรรม (Cultural capital) และ ทุนสัญลักษณ์ (Symbolic

ว่า แต่ละสังคมจะมีระบบธุรกิจแห่งชาติที่เหมาะสมเฉพาะสำหรับแต่ละสังคม (Richard Whitley, 1999, Chapter 2) แนวคิดนี้มีผู้นำมาศึกษาเพิ่มเติมและให้ความเห็นในเชิงสนับสนุน (Hall and Soskice, 2001, p. 62; Heinrich, 2002, pp. 1-4; Palepu et al., 2002, p. 20) ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน Berglöf และ Thadden (1999, p. 22) ใช้แนวคิดลักษณะคล้ายคลึงกันแยกประเภททุนนิยมเป็นห้าประเภทย่อยโดยใช้หลายปัจจัย ต่อมา Carney และ Gedajlovic (2001a, p. 338) นำแนวคิดของ Berglöf และ Thadden (1999, p. 22) มาพัฒนาต่อ สรุปรวบยอดว่าทุนนิยมของโลกมีสามรูปแบบที่เด่นชัดและดำรงอยู่ร่วมกันคือทุนนิยมจัดการ (Managerial capitalism) ทุนนิยมพันธมิตรธุรกิจ (Alliance capitalism) และทุนนิยมครอบครัว (Family capitalism)

ตามแนวทางนี้ ถือว่ากิจกรรมนั้นฝังตรึงกับสถาบันในสังคม โดยที่แนวทางทางสังคมวิทยากลับให้น้ำหนักน้อยมากกับสมมุติฐานที่ว่า บุคคลมีเหตุผลเชิงเศรษฐศาสตร์ ทำให้แนวทางของเศรษฐศาสตร์นั้นมักไม่ยอมรับแนวคิดนี้นัก (Foss, 1999a, p. 12-3) จุดอ่อนของงานศึกษาระบบธรรมาภิบาลบริษัทในแนวทางสังคมวิทยา (Whitley, 1999, Chapter 2) ในเรื่องระบบธุรกิจแห่งชาติ ก็คือการขาดแกนทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์การข้ามสังคม (Foss, 1999a, p. 16; Kristensen, 1999, p. 110) กล่าวคือไม่สามารถชี้ให้เห็นองค์ประกอบของระบบธุรกิจที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ทำให้ผลงานมีลักษณะเป็นเพียงการพรรณนาจากสิ่งที่เป็นอยู่ (Ontology)

(6) แนวคิดอื่นๆ

นอกเหนือจากแนวคิดในเรื่องของธรรมาภิบาลบริษัทข้างต้นแล้ว ที่ผ่านมายังมีแนวคิดมากมายและหลากหลายแตกต่างกันในแง่มุมที่นำเสนอ เช่น แนวคิดที่เชื่อว่าการคุ้มครองผู้ถือหุ้นคือปัจจัยสำคัญตัดสินความเป็นธรรมาภิบาลบริษัท (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer, and Vishny, 2000, p. 24) อย่างไรก็ตามแนวคิดเหล่านั้นมักมีข้อจำกัดเสมอในการอธิบายปรากฏการณ์

capital) ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแสดงให้เห็นปรากฏการณ์ต่างๆผ่านพื้นที่ทางสังคม (Social space)

(7) สรุป

แนวคิดทั้งหมดล้วนสามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างของปัญหาธรรมาภิบาลบริษัท แต่ไม่มีแนวทฤษฎีใดที่มีความสมบูรณ์เพียงพอในตัวเอง อีกทั้งไม่ปรากฏแนวทางที่จะบูรณาการเพื่อตอบปัญหาธรรมาภิบาลบริษัทที่ครบถ้วนได้ อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการบางท่านเห็นว่า การศึกษาตัวกิจการโดยตรงเป็นหนทางของการหาคำตอบ (Coase, 1972, p. 68) ดังนั้น วิทยานิพนธ์นี้ได้พยายามรวบรวมและวิเคราะห์ทฤษฎีกิจการเพื่อค้นหาร่องรอยที่อาจนำไปสู่คำตอบในเรื่องธรรมาภิบาลบริษัท ซึ่งพบว่าแม้ไม่อาจให้คำตอบโดยตรง แต่ก็นับว่าเป็นกุญแจสำคัญสู่การศึกษาธรรมาภิบาลบริษัท

3.2 ทฤษฎีกิจการ

แม้การศึกษาเรื่องกิจการได้ดำเนินมายาวนานกว่ากึ่งศตวรรษ นับแต่ผลงานอันโด่งดังของ Ronald Coase¹⁰ (1937, p. 11) ซึ่งเสนอว่า ระบบเศรษฐกิจประกอบด้วยกิจการและตลาด¹¹ เท่าที่ผ่านมาจนถึงขณะนี้แม้จะมีการศึกษาเพิ่มเติมพอสมควร แต่ทฤษฎีกิจการเท่าที่มียังคงขาดความสมบูรณ์¹² ซึ่งพลอยทำให้การศึกษาด้านธรรมาภิบาลบริษัทที่ผ่านมามีขาดรากฐานและความ

¹⁰ผู้ริเริ่มทฤษฎีแห่งกิจการ ซึ่งเขานำเสนอว่าในระบบเศรษฐกิจจะมีโครงสร้างเชิงชั้นดำรงอยู่ร่วมตลาด และเป็นผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ในเรื่องนี้ (Coase, 1937)

¹¹นอกเหนือจาก กิจการ (Firm) หรือโครงสร้างเชิงชั้น (Hierarchy) และตลาด (Market) มีนักวิชาการ ได้นำเสนอรูปแบบที่สามคือเครือข่าย (Network) (Knoke and Kuklinki, 1982, pp. 9-21) อย่างไรก็ตามแนวคิดทฤษฎีกิจการในลักษณะเช่นนี้ยังมีไม่มาก ซึ่งตามวิทยานิพนธ์นี้ถือว่าเครือข่ายเป็นเพียงรูปแบบผสม (Hybrid) ของโครงสร้างเชิงชั้นและตลาด ซึ่งมีความแตกต่างเพียงในสัดส่วนขององค์ประกอบของรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น จึงไม่มีสาระเพียงพอในตัวเองที่จะแยกออกเป็นรูปแบบเฉพาะเพื่อการพิจารณาในเชิงทฤษฎีกิจการแต่ประการใด (Williamson, 2000b, pp. 602-3; 2003, pp. 925-6; Kapás, 2005, pp. 53-4)

¹²ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Neoclassic economics) ได้ครอบงำแนวคิดเศรษฐศาสตร์อื่นๆ และตามทฤษฎีนี้ได้ถือเพียงว่ากิจการคือหน่วยการผลิตที่ไม่มีความแตกต่างกัน จึงไม่มีแรงจูงใจให้ศึกษามากนัก อีกทั้งทฤษฎีกิจการเป็นแนวคิดที่

น่าเชื่อถือ ในระยะทศวรรษที่ผ่านมา นักวิชาการทั้งหลายได้เริ่มหันกลับมาสนใจในเรื่องกิจการ และธรรมาภิบาลบริษัทมากขึ้น การศึกษาทฤษฎีกิจการนั้นเกิดขึ้นในหลายสาขาวิชา แต่ส่วนใหญ่เกิดในสาขาเศรษฐศาสตร์และนิติศาสตร์ และมีบางส่วนปรากฏในสังคมวิทยา แม้กระนั้นก็ตาม เนื่องจากความหลากหลายแนวคิดที่เกิดขึ้น และยังขาดแกนความรู้ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ความรู้ที่กระจัดกระจายทำให้การจำแนกประเภททฤษฎีกิจการนั้นมีได้หลายวิธี เช่น การแยกประเภทตามประเภทของญาณวิทยา กรอบของสาขาวิชา หรืออื่นๆ การประมวลความรู้ในทฤษฎีกิจการในเชิงองค์รวมหรือบูรณาการจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบาก โดยในที่นี้ผู้เขียนเลือกการจำแนกตามกรอบสาขาวิชา¹³ ซึ่งพบว่าอย่างน้อยอาจทำได้ในสามสาขาวิชาคือเศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และสังคมวิทยา โดยในแต่ละสาขาวิชายังสามารถแบ่งแยกกลุ่มทฤษฎีออกเป็นสองกลุ่มที่มีปัจจัยแตกต่างกัน จำนวนทฤษฎีกิจการที่มีมากนี้ทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะรวบรวมและนำเสนอแนวคิดอย่างครบถ้วนในที่นี้ อีกทั้งมิใช่วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์นี้ที่จะสำรวจสถานะความรู้ในเรื่องทฤษฎีกิจการอย่างรอบด้าน ดังนั้นจึงขอนำเสนอเนื้อหาของทฤษฎีกิจการเพียงเท่าที่จำเป็นสำหรับการเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาระบบธรรมาภิบาลบริษัท

(1) ทฤษฎีกิจการในเชิงเศรษฐศาสตร์

จากแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีกิจการเชิงเศรษฐศาสตร์ที่ปรากฏ เราอาจจัดหมวดหมู่แนวคิดทฤษฎีกิจการออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มที่อิงเศรษฐศาสตร์องค์กรสมัยใหม่ ซึ่งเน้นประสิทธิภาพ และกลุ่มที่อิงแนวคิดเรื่องขีดความสามารถและความรู้ (Foss, 1999b, p. 725; Foss and Foss, 2000, pp. 58-9; Dosi and Marengo, 2000, pp. 82-5)

เข้ากันไม่ได้กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในขณะนั้น และการไม่สามารถทดสอบข้อสมมุติฐานเชิงประจักษ์ได้ ซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมในขณะนั้น ต้องจำกัดอยู่ในแนวทางการศึกษาเชิงอนุมาน (Deduction) ด้วยสาเหตุเหล่านี้ ทำให้แนวคิดในเรื่องทฤษฎีกิจการหยุดชะงัก แทบไม่มีความก้าวหน้าแต่อย่างใด (Coase, 1972, pp. 55-6, 61)

¹³โดยพบว่ามิใช่ข้อดีในแง่ที่ว่า แต่ละแนวคิดมักผ่านการประเมินและทบทวนคุณภาพระหว่างนักวิชาการในสาขาวิชาการเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีการรวบรวมและจำแนกประเภทในระดับเบื้องต้นไว้บ้างแล้ว ซึ่งอาจใช้เป็นแนวทางสำหรับการจำแนกประเภทต่อไปได้สะดวกกว่า

กลุ่มที่เน้นประสิทธิภาพประกอบด้วยทฤษฎีตัวแทน (Jensen and Meckling, 1976) ทฤษฎีกิจการที่อิงทรัพย์สิน (Demsetz, 1967) ทฤษฎีตามกรอบของเศรษฐศาสตร์ค่าธุรกรรม (Williamson, 1985, pp. 15-42) แนวทฤษฎีที่ถือว่า แรงงานเป็นสิ่งที่ตกลงซื้อขายได้เช่นเดียวกับทรัพย์สิน (Grossman and Hart, 1986, p. 694, 717) ตลอดจนแนวคิดที่ว่า การว่าจ้างนำไปสู่อำนาจ¹⁴เหนือพนักงานแทนการซื้อจากภายนอกกิจการ (Hart and More, 1990, p. 1150)

กลุ่มที่สองซึ่งอิงเรื่องขีดความสามารถและความรู้ประกอบด้วยแนวคิดหลักคือทฤษฎีคณะผู้ผลิต (Team production) (Alchian and Demsetz, 1972, p. 779) ซึ่งถือว่ากิจการประกอบด้วยคณะบุคคล แนวคิดที่ว่า กิจการคือผลของการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของขีดความสามารถประเภทต่างๆภายในและระหว่างองค์กร (Richardson, 1972, quoted in Foss and Christensen, 1996, p. 17) แนวคิดที่ว่า กิจการประกอบด้วยแนวปฏิบัติซ้ำ (Routines) จำนวนมากประกอบกัน (Nelson and Winter, 1973) แนวคิดที่ว่า กลยุทธ์ธุรกิจคือหัวใจของกิจการ (Rumelt, 1984, quoted in Foss, 1999a, p. 725) ตลอดจนแนวคิดที่ว่า กิจการเกิดจากการผสมผสานของทรัพยากรหลายๆประการ ซึ่งรวมทั้งทรัพย์สิน ทรัพยากรมนุษย์และแนวปฏิบัติประกอบกันเป็น ขีดความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic capability) (Teece et al., 2000, p. 352)

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทฤษฎีความรู้โดยมี Penrose (1959, pp. 52-3) เป็นผู้บุกเบิกโดยชี้ว่า การเติบโตของกิจการเกิดจากความได้เปรียบเฉพาะตัวที่มาจากการสะสมองค์ความรู้ภายใน แนวทฤษฎีที่ว่า องค์ความรู้และรูปแบบการสื่อสาร (Mode of information flow)¹⁵คือสิ่งที่กำหนดพฤติกรรม (Cohen and Levinthal, 1990, p. 149; Aoki, 2001, pp. 95-128; Zahra and George, 2002, quoted in Zahra and Filatotchev, 2004, p. 889) และรูปแบบการประสานความรู้ในกิจกรรมกลับมากำหนดโครงสร้างกิจการ (Grandori, 2000, p. 5; 2001, pp. 389-90) โดยการเรียนรู้ของกิจการจะแปรผันตามปัจจัยสองประการคือความจำกัดของทรัพยากร และความ

¹⁴อำนาจ (Power) ในที่นี้หมายถึงศักยภาพของการกระทำที่บุคคลหนึ่งมีต่ออีกบุคคลหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ทศนคติ เป้าหมาย ความต้องการ และ/หรือค่านิยม โปรดดูรายละเอียดได้ใน Peiró และ Meliá (2003, p. 15) ซึ่งจะมีความหมายใกล้เคียง แต่กว้างกว่าอำนาจในเชิงเศรษฐศาสตร์ (Young, 1995, pp. 87-9)

¹⁵รูปแบบการส่ง เก็บ สะสมข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นแหล่งสะสมความรู้ โปรดดูรายละเอียดใน Aoki (2001)

ไม่แน่นอนด้านกลยุทธ์ (Laursen and Mahnke, 2001, pp. 3-4) กิจกรรมที่อิงทรัพยากร (Resource-based firms) ซึ่งไม่อาจเปลี่ยนแปลงทรัพยากรหรือหาสิ่งทดแทนโดยง่ายจำเป็นต้องมีโครงสร้างการถือหุ้นที่กระจุกตัว (Blair, 2004, Roe, 2004a, and Piore, 2004, quoted in Grandori, 2004, p. 24) สอดคล้องกับข้อสรุปที่ว่า การถือหุ้นแบบกระจุกตัวเป็นเงื่อนไขจำเป็นในบางสังคม (Denis and McConnell, 2003, p. 11)

ในที่สุดวงการวิชาการก็ได้ข้อสรุปที่ว่า การประสานแนวคิดของทั้งสองกลุ่มเป็นหนทางที่จะให้คำตอบในเรื่องของทฤษฎีกิจการมากขึ้น (Nicolai Foss, 1999a, p. 744) โดยนักวิชาการที่เริ่มประสานแนวคิดทั้งสองกลุ่มเข้าด้วยกันคือ Rajan และ Zingales (1998, p. 388, 391) โดยอาศัยผลงานหลายชิ้นก่อนหน้านี้ จากความรู้ที่ว่า แรงจูงใจสำคัญภายในกิจการอยู่ในเรื่องการแบ่งปันค่าเช่าที่เกิดจากความสามารถเฉพาะของกิจการ (Firm specificity) ที่มาพร้อมกับโครงสร้างเชิงชั้นแบบแนวดิ่ง (Klein, Crawford and Alchian, 1978) โดยการให้สิ่งจูงใจนั้นไม่จำเป็นต้องให้สิ่งจูงใจระดับสูง¹⁶ ตลอด กิจการอาจให้สิ่งจูงใจระดับต่ำ¹⁷ แก่พนักงานแม้ในกรณีที่งานมีความหลากหลายและซับซ้อนก็ตาม (Holmström and Milgrom, 1991, p. 240) ส่วนปัญหาด้านทุนความผูกมัด (Cost of Hold-ups)¹⁸ หรือการกักความรู้ (Information hoarding)¹⁹ ที่กิจการต้องเผชิญหลังจากพนักงานมีทักษะเฉพาะ (Skill specificity)²⁰ นั้น กิจการสามารถแก้ไข

¹⁶หมายถึงการให้ผลตอบแทนในรูปแบบที่สัมพันธ์กับผลงานในรายละเอียดเป็นรายประเด็นตามกลไกของตลาด

¹⁷หมายถึงการให้ผลตอบแทนแบบแน่นอนตายตัว ที่ไม่สัมพันธ์กับรายละเอียดของผลงานเป็นรายประเด็น

¹⁸Cost of Hold-ups ในทางเศรษฐศาสตร์มีหลายความหมาย แต่ในที่นี้หมายถึงต้นทุนหรือความเสียหายจากการแยกพนักงานออกจากหน้าที่งาน ซึ่งต้องอาศัยทักษะเฉพาะ หรือความเสียหายที่ไม่สามารถให้พนักงานใช้ทักษะที่เรียนรู้จากหน้าที่งานในการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่กิจการอย่างเต็มที่

¹⁹สภาพที่พนักงานไม่ยอมถ่ายทอดทักษะเฉพาะให้พนักงานผู้อื่นเพื่อปฏิบัติหน้าที่แทนได้

²⁰หมายถึงทรัพยากรเฉพาะของกิจการ ซึ่งรวมถึงสิ่งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน เช่นทักษะเฉพาะของกิจการ บัญชีรายชื่อลูกค้า หรือทรัพย์สินพิเศษที่ทำให้กิจการมีขีดความสามารถพิเศษแตกต่างจากคู่แข่ง

ด้วยการกำหนดโครงสร้างอำนาจที่นายจ้างสามารถจำกัดระดับค่าเช่า (Economic rent) ที่แบ่งอยู่ในอำนาจพนักงาน และการทำสัญญาแบบไม่สมบูรณ์กับพนักงานที่มีบทบาทสำคัญ (Wells, 1998, p. 28) หรือการให้ความหวังของการแบ่งปันค่าเช่าให้แก่พนักงาน (Masten et al., 1991, p. 275) ดังนั้นประเด็นสำคัญของกิจการจึงควรอยู่ที่อำนาจการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรและค่าเช่า (Aghion and Tirole, 1997, p. 27) ซึ่งทรัพยากรนี้รวมถึงสารสนเทศและความลับทางการค้า (Demski et al., 1999, pp. 121-2) โดยเจ้าของไม่ต้องกังวลล่วงหน้าในเรื่องความสมบูรณ์ของสัญญาที่มุ่งความสัมพันธ์อันยั่งยืน หากสามารถกำหนดระยะเวลาของสัญญาล่วงหน้า โดยเฉพาะหากการหาข้อมูลของการทำงานตามสัญญามีต้นทุนที่สูง (Harris and Holmström, 1987, p. 404) หรือ หากยังคงมีอำนาจสั่งการมากพอที่จะเลิกสัญญาหรือทำสัญญาใหม่ (Gifford, 1999, p. 471, 481) หรือ การให้สิ่งจูงใจระดับสูงแต่รักษาคุณภาพของแรงจูงใจเพื่อป้องกันการลงทุนเกินความเหมาะสมด้วยการจำกัดงบประมาณ (Holmström and Costa, 1986, p. 852) และการเลือกตรวจสอบ (Sinclair-Desgagn, 1999, p. 430) และสร้างระบบรับผิดชอบและชดเชยค่าเสียหายจากการทำงานโดยขาดความระมัดระวัง (Diamond, 2002, p. 133) ดังนั้น Rajan และ Zingales (1998, p. 388, 391; 2001c, pp. 838-9) จึงสรุปให้เห็นทฤษฎีแห่งกิจการที่อาศัยการรักษาความสมดุลของ “อำนาจในการเข้าถึง”²¹ ทรัพยากรสำคัญยิ่งของกิจการที่เรียกว่าความสามารถเฉพาะของกิจการ (Firm specificity) และ “อำนาจการควบคุมการแบ่งปันค่าเช่า”²² แม้ไม่อาจทำสัญญาที่ระบุรายละเอียดของอำนาจควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรนั้นล่วงหน้าได้ แต่การควบคุมเพื่อรักษาความสมดุลไม่เพียงสำคัญในแง่ภูมิภายในกิจการเท่านั้น ยังมี ความสำคัญในแง่ภูมิของปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายภายนอกกิจการด้วย โดยองค์กรที่มีระบบสายการบังคับบัญชา (Bureaucracy)²³ นั้นจำเป็นต้องมีกลไกบางอย่าง ทำหน้าที่ป้องกันการฉวยโอกาสของพนักงานต่อบุคคลภายนอกโดยเฉพาะลูกค้า ซึ่งชี้ให้เห็นความจำเป็นการควบคุมปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายที่อยู่ภายนอกกิจการ (Demski, Lewis, Yao, and Yildirim, 1999, p. 119) แนวคิดกิจการ

²¹การเข้าถึงหมายถึง ความสามารถที่จะใช้ประโยชน์ หรือใช้ร่วมในงาน (Rajan and Zingales, 1998, p. 389)

²²ตามตัวอย่าง Rajan และ Zingales (1998) แสดงให้เห็นคือความสมดุลของอำนาจด้วยการควบคุมการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินเฉพาะ (Access control) และการควบคุมการแบ่งปันค่าเช่า (incentive control) (p. 388, 391)

²³ระบบที่มีสายการบังคับบัญชาลดหลั่น มักใช้ในความหมายประกอบโครงสร้างเชิงชั้น

ทั้งหลายนี้สามารถเพิ่มพลังในการอธิบายได้มากขึ้น แต่ก็ยังคงไม่สามารถอธิบายความหลากหลายของกิจการและรูปแบบพฤติกรรมของกิจการต่างสังคมได้

(2) ทฤษฎีกิจการในเชิงสังคมวิทยา

เนื่องจากแต่ละสังคมมีระบบการให้เหตุผลที่แตกต่างกัน แนวคิดที่ว่าแนวทฤษฎีทั้งหลายซึ่งรวมถึงทฤษฎีกิจการล้วนเป็นผลผลิตของสังคม จึงมีสภาพเป็นเพียงผลผลิตลำดับที่สอง (Second degree constructions) เท่านั้น (Bourdieu 1990, p. 125) ระบบการให้เหตุผลที่ต่างกันนี้เป็นรากฐานสำคัญของการเกิดระบบธุรกิจแห่งชาติที่แตกต่างกันของแต่ละสังคม (Whitley, 1999, pp. 13-4; Aguilera and Jackson, 2003, p. 460) โดยมีสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทของสถาบันต่างๆ ซึ่งรวมถึงกิจการและบริษัทมหาชน โดยบทบาทของกิจการอาจมีจุดกำเนิดเพื่อสนองความต้องการร่วมกันของสังคมในลักษณะที่เป็น เจตนจำนองตามธรรมชาติ (Natural will) (Tonnies, 1957, pp. 103-70) หรือกฎที่เกิดจากจิตสำนึกร่วม (Spontaneous order) (Hayek, 1973, pp. 36-54) ของสังคม

โดยนัยนี้กิจการและบริษัทมหาชนมีฐานะเป็นสถาบันเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม อย่างที่ได้เกิดขึ้นในประเทศเยอรมนี ญี่ปุ่นและในยุโรปตะวันตกบางประเทศ และในขณะเดียวกันก็อาจเป็นไปได้ว่า ในสังคมอื่นเคยมีบุคคลบางกลุ่มของสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทของกิจการและบริษัทมหาชนอย่างเฉพาะเจาะจงในลักษณะที่เป็นเครื่องมือเพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่าง ซึ่งรวมถึงการแสวงหากำไรสูงสุด

ในแง่นี้กิจการและบริษัทมหาชนจึงมีสภาพเป็นเจตนจำนองที่เกิดจากการใคร่ครวญเหตุผล (Rational will) (Tonnies, 1957, pp. 103-70) หรือ กฎที่เกิดจากการจัดของบุคคล (Organized order) (Hayek, 1973, pp. 36-54) ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษและต่อมาได้ถูกพัฒนาขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา แนวคิดในนี้สอดคล้องข้ออ้างที่ว่า กิจการมีทั้งกฎที่เกิดจากจิตสำนึกร่วม (Spontaneous order) และ กฎที่เกิดจากการจัดของบุคคล (Ioannides, 2003a, p. 154) จากวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของสังคมสำหรับการให้กำเนิดบริษัทมหาชน ได้ส่งผลก่อตัวกลายเป็นกฎที่เกิดจากจิตสำนึกร่วมของสังคมในปัจจุบัน ผลการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์อีกหลายท่านในเรื่ององค์ประกอบของสังคมที่เสริมกัน (Hall and Soskice, 2001, pp. 17-33; Heinrich, 2002, pp.1-4; Doidge, Karolyi, and Stulz, 2004, p. 35) ล้วนแต่สนับสนุนแนวคิดในเรื่องระบบธุรกิจแห่งชาติ

ในการทำงานเดียวกันรากฐานการเมือง ตลอดจนวัฒนธรรมความโปร่งใสและการตรวจสอบโดยสื่อ (Dyck and Zingales, 2002, p. 30) และทุนทางสังคมโดยเฉพาะความไว้วางใจต่อกันของสมาชิกในสังคม (Guiso et al., 2001, p. 30) ล้วนชี้ให้เห็นอิทธิพลของสถาบันทางสังคมต่อวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ และหลักฐานที่ผู้ถือหุ้นรายย่อยเข้าร่วมถือหุ้นก่อนกำเนิดบริษัทมหาชนในอังกฤษในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพราะเชื่อในประสิทธิภาพของกลไกที่ไม่เป็นทางการในการคุ้มครองผู้ถือหุ้น ทั้งที่ยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองอย่างเป็นทางการจนกระทั่งในปี ค.ศ.1948 (Franks, Mayer, and Rossi, 2005, p. 30, 35)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอังกฤษก็คล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นในสหรัฐในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 แรงกดดันความต้องการเงินทุนจำนวนมหาศาลนำไปสู่การปรับปรุงรูปแบบธรรมาภิบาลบริษัทเพื่อให้เกิดความไว้วางใจในหมู่นักลงทุน และการเอาเปรียบก็ไม่ใช่ยอมรับอีกต่อไป จากการศึกษาเปรียบเทียบมูลค่าหุ้นในช่วงเวลาดังกล่าวพบ พบว่าความไว้วางใจในกรรมการบริษัททำให้มูลค่าหุ้นมีความแตกต่างถึงร้อยละ 30 ในขณะนั้น และเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจมากยิ่งขึ้น ตลาดหลักทรัพย์นิวยอร์กถึงกับกำหนดกฎระเบียบในเรื่องการเปิดเผยข้อมูล เพื่อใช้บังคับบริษัทจดทะเบียน ทั้งที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับหรือบังคับในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยนักการเมืองแทบไม่มีบทบาทสนับสนุนในเรื่องนี้แต่อย่างใด (Coffee, 2000, pp. 26-51) เหตุการณ์ลักษณะคล้ายคลึงกันในต่างประเทศ ย่อมสะท้อนให้เห็นกลไกทางสังคมที่เข้ามาเกื้อหนุนธุรกรรมทางการเงิน กำหนดวิถีทางเศรษฐกิจ และการก่อกำเนิด ตลอดจนการดำเนินงานของบริษัทมหาชนในที่สุด

ในการทำงานเดียวกันทฤษฎีพฤติกรรมสื่อสาร (A Theory of Communicative Action) ช่วยชี้ให้เห็นว่า บริษัทจำเป็นต้องปฏิบัติตามจรรยาบรรณของสังคม เนื่องจากสังคมประกอบด้วยฐานสองมิติคือมิติของการใช้เหตุผลและโครงสร้างเชิงชั้น และมิติที่เป็นเรื่องทางโลก (Lifeworld)²⁴ โดยมีประชาชนเป็นสมาชิกของสถาบัน ที่มีบทบาทในการกำหนดความหมาย ความเข้าใจและจรรยาบรรณ (Habermas 1987, quoted in Smith, 2004, p. 329) แนวคิดนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับ Tonnies และ Hayek แต่มีนัยความหมายบ่งบอกก็คือจรรยาบรรณของสังคมเป็นสิ่งที่สิ้นไหลและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้น บริษัทที่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุดโดยมิคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียย่อมนำไปสู่ปฏิกริยาและการเปลี่ยนแปลงในจรรยาบรรณ จนกลายเป็นกระแสกดดันต่อบริษัทในที่สุด

²⁴ เรื่องทางโลก ซึ่งเต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่อยู่นอกเหนือระบบเหตุผล

(3) ทฤษฎีกิจการในเชิงนิติศาสตร์

แนวคิดในเรื่องของตัวตนของบริษัท (Corporate personality) ได้สะท้อนให้เห็นแนวทฤษฎีในแง่ของนิติศาสตร์ ซึ่งเชื่อว่า บริษัทนั้นมีรากฐานทางปรัชญาที่แตกต่างกันแล้วแต่สังคม (โสภณ รัตนกร, 2548, น. 254-6; Iwai, 1999, p. 586; Wei, 2003, pp. 40-1) โดยแยกเป็นสองมิติหลัก อันได้แก่มิติที่เป็นสิ่งของและมิติที่เป็นบุคคล จากมิติทั้งสองนำไปสู่นิติปรัชญาของบริษัทสองประการคือบริษัทเชิงนาม (Corporate nominalism) และบริษัทเชิงสัจจะ (Corporate realism) โดยในนัยแรกนั้นจะเชื่อมโยงกับแนวคิดการมองบริษัทเป็นเพียงความเกี่ยวพันทางสัญญา จึงใช้บริษัทเป็นเพียงเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ เกิดขึ้นในสังคมประเทศที่มีคอมมอนลอว์²⁵ มักเป็นระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาแล้วและเน้นกลไกแบบตลาด เช่น สหราชอาณาจักร และสหรัฐฯ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน นัยหลังนั้นจะเชื่อมโยงกับแนวคิดการมองบริษัทเป็นสถาบันของส่วนรวม ซึ่งมักเกิดขึ้นในสังคมยุโรปตะวันตกซึ่งมีระบบเศรษฐกิจที่อิงกับระบบธนาคาร (Worthington, 2001b, p. 308) ซึ่งเห็นได้ชัดจากกรณี ประเทศเยอรมนีและฝรั่งเศสที่มีระบบซีวิลลอว์ เพราะประเทศเหล่านี้มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ ที่รัฐเคยมีอำนาจเหนือสิทธิทรัพย์สินของเอกชนมาก่อน มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากประเทศสหราชอาณาจักรและสหรัฐฯ ซึ่งมีรากฐานประวัติศาสตร์ที่ให้สิทธิทรัพย์สินเอกชนเหนืออำนาจรัฐ เป็นปัจจัยชักนำให้เกิดระบบคอมมอนลอว์ รากฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้ส่งผลต่อพัฒนาการของระบบกฎหมายของแต่ละสังคม (Beck and Levine, 2003, pp. 16-7)

²⁵ หมายถึง Common law ซึ่งบุคคลทั่วไปมักเรียกว่ากฎหมายจารีตประเพณี และ Civil law ซึ่งบุคคลทั่วไปมักเรียกว่ากฎหมายแพ่ง โดยการใช้คำแปลดังกล่าว ได้สื่อความหมายในทางที่ผิด เพราะ Common law มิได้อิงอยู่กับเพียงจารีตประเพณี ในขณะที่เดียวกัน Civil law หมายถึงกฎหมายที่มีบทบัญญัติ ซึ่งมีความหมายกว้างกว่ากฎหมายแพ่ง การใช้คำแปลว่ากฎหมายแพ่งจึงเป็นคำแปลที่สื่อความหมายที่ไม่ถูกต้อง ในที่นี้จึงเลือกใช้คำว่าคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ โปรดดูรายละเอียดใน กิตติศักดิ์ ปกติ (2546)

รูปแบบความหมายที่สังคมกำหนดให้บริษัทมีฐานะเป็น "ทรัพย์สินส่วนรวม" หรือ "ทรัพย์สินร่วม"²⁶ นี้จะเชื่อมโยงแนวคิดของการถือบริษัทเป็นสถาบันที่ดำรงอยู่เพื่อตัวเอง ซึ่งมักเกิดขึ้นในสังคมประเทศที่อิงระบบความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เช่น ญี่ปุ่นและประเทศในยุโรปตะวันตกบางประเทศ ประเทศไทยได้เริ่มรับรูปแบบบริษัทจากยุโรปตะวันตกมาโดยไม่มีรากฐานความเชื่อของการเป็นทรัพย์สินร่วมหรือส่วนรวม ด้วยรากฐานของการวิวัฒนาการมาจากกิจการครอบครัวคนจีนทำให้ คนไทยถือว่าบริษัทเป็นเช่น "ทรัพย์สินส่วนตัว" ไม่ต่างจากกิจการส่วนตัวหรือครอบครัว

สิ่งที่เกี่ยวเนื่องเป็นผลพวงต่อมาของปรัชญาบริษัทก็คือระบบสิทธิในทรัพย์สิน และลักษณะของความรับผิดชอบ โดยเราสามารถแยกระบบสิทธิในทรัพย์สินนั้นแยกออกเป็นสองข้ออย่างชัดเจน ได้แก่สิทธิเฉพาะบุคคล (Exclusion rights) และสิทธิร่วม (Common rights) ของระบบธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการมีและใช้ทรัพย์สินร่วม (Common property) (Smith, 2002a, p. 455) ในสังคมที่ถือว่าบริษัทมหาชนเป็นทรัพย์สินร่วมหรือเห็นบริษัทมหาชนในฐานะที่มีตัวตนจริง (Realist entity) ของสังคมนั้น ระบบความรับผิดชอบในการกระทำผู้อื่น (Vicarious liability) จะตกอยู่ที่บริษัท กล่าวคือบริษัทจะรับผิดชอบแทนกรรมการและผู้บริหาร²⁷ ส่วนในสังคมที่ถือว่าบริษัทเป็นเพียงเครื่องมือสร้างความมั่งคั่งหรือเป็นเพียงในนาม (Nominalist entity) นั้น ระบบการรับผิดชอบในการกระทำผู้อื่น จะตกอยู่ที่ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ตัวแทน (Colvin, 1995, p. 1) ซึ่งหมายถึงผู้บริหารและกรรมการของบริษัทมหาชน

²⁶ ทรัพย์สินร่วม ผู้เขียนแปลมาจากคำว่า 'Collective property' ใช้ตามคำว่า 'Collective Capitalism' โดย Adolf A. Berle (Berle and Mean, 1968, p. xx) ส่วนคำว่า 'ทรัพย์สินส่วนรวม' มาจากคำว่า 'Communal property' ทั้งสองมีความหมายใกล้เคียงกันมาก และมักมีการใช้แทนกันบ่อยครั้งในทางวิชาการ แต่ในความหมายที่ลึกซึ้งนั้นทรัพย์สินร่วมบ่งบอกความหมายที่ว่าทรัพย์สินนั้นยังสามารถแบ่งแยกได้ เนื่องจากเป็นทรัพย์สินของปัจเจกชนที่นำมา รวมกันเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การแสวงหากำไรในบริษัทมหาชนของสหรัฐฯ แต่ทรัพย์สินส่วนรมนั้นไม่อาจแบ่งแยกได้ ซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ค่านิยมทางสังคมนิยม หรือมีค่าธรรมที่สูงเกินไปในการพยายามแบ่งแยก ตัวอย่างเช่นบริษัทมหาชนในเยอรมนี ซึ่งผู้ถือหุ้นทั้งหมดไม่อาจอ้างความเป็นเจ้าของบริษัท ในที่นี้เพื่อลดความสับสนในที่นี้ให้ถือว่าคำทั้งสองมีความหมายเช่นเดียวกัน เว้นแต่จะยกเป็นประเด็นการพิจารณาโดยเฉพาะในเรื่องดังกล่าว

²⁷ เว้นแต่เป็นการทำเกินอำนาจหรือทุจริตหรือส่อไปในทางฉ้อฉล

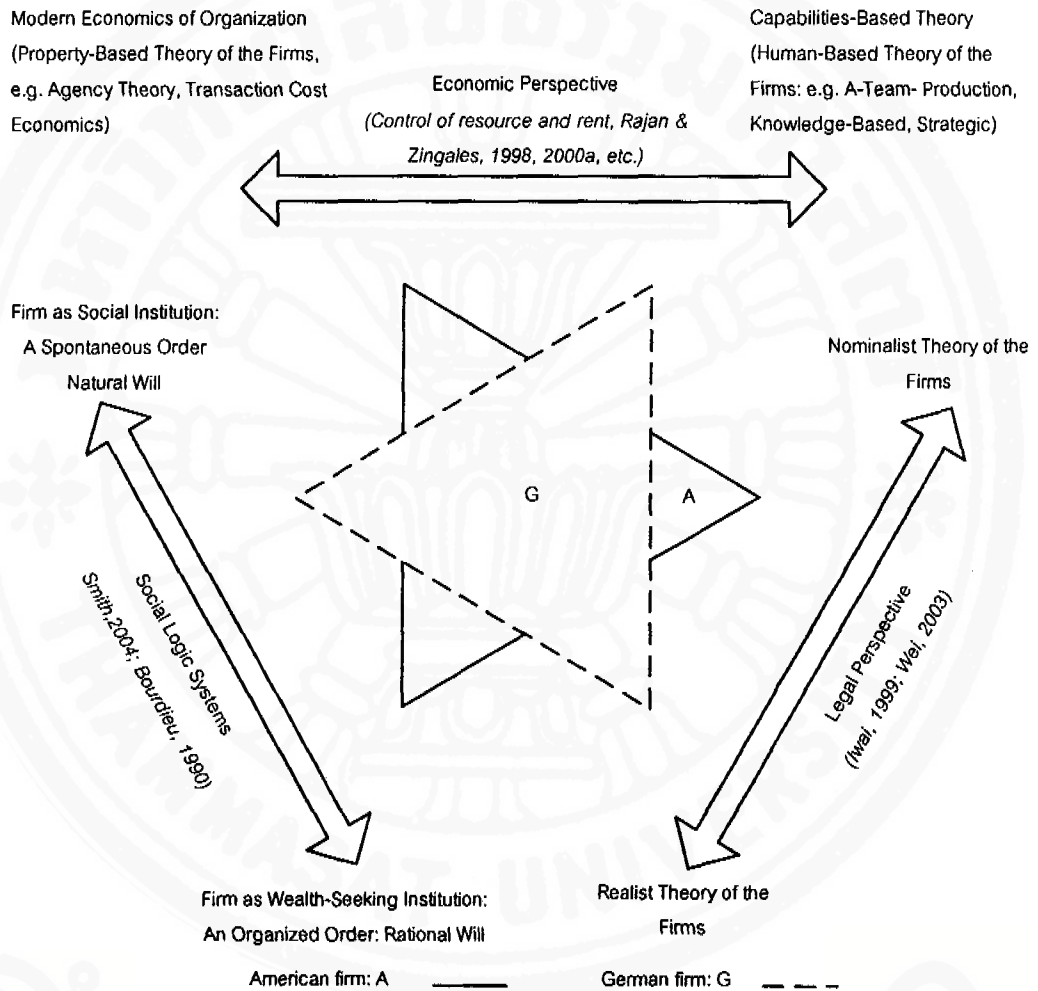
(4) ความเชื่อมโยงของทฤษฎีกิจการระหว่างสาขาวิชา

ทฤษฎีกิจการของแต่ละสาขาวิชาข้างต้น ถูกค้นคิดเพื่อตอบคำถามตามลักษณะ ญาณวิทยาของสาขาวิชานั้นๆ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความแตกต่างในแนวทางการศึกษา แต่โดย เนื้อหาแล้วพบว่า ทฤษฎีกิจการในสาขาวิชาทั้งสาม กลับมีความเชื่อมโยงและการเสริมซึ่งกันและ กัน เพิ่มพลังการอธิบายปรากฏการณ์ของกิจการและบริษัท แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของ การประสานทฤษฎีกิจการในต่างสาขาวิชาเข้าด้วยกัน

จากแนวทฤษฎีกิจการทั้งในสามสาขาวิชาแสดงความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภาพที่ 3.1 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าว รูปสามเหลี่ยมสองรูปเป็นตัวแทนของกิจการใน บริบทของสองประเทศคือสหรัฐฯ (A) และเยอรมนี (G) มุมของสามเหลี่ยมคือกลุ่มของทฤษฎี กิจการสะท้อนสถาบันที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมประเทศนั้นๆ ตามภาพดังกล่าว สังคม สหรัฐฯมีความเชื่อที่ว่า บริษัทคือทรัพย์สินสำหรับการใช้ประโยชน์ จึงมีความสนใจในเรื่อง ประสิทธิภาพและผลตอบแทนระยะสั้นในมิติของเศรษฐศาสตร์ เป็นเครื่องมือแสวงหาความมั่งคั่ง ของปัจเจกชนในมิติของสังคมวิทยา และมีสภาพเป็นนาม (Nominalist entity) ในมิติของ กฎหมาย ส่วนสังคมเยอรมันถือว่า บริษัทคือกลุ่มบุคคล ซึ่งควรเน้นขีดความสามารถและ ผลตอบแทนระยะยาวในมิติของเศรษฐศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ที่กว้างกว่า เพื่อตอบสนองความ ต้องการของสังคมในมิติของสังคมวิทยา และมีตัวตนจริง (Realist entity) ในมิติของกฎหมาย งานศึกษาทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ที่ผ่านมาล้วนสนับสนุนความเชื่อมโยงระหว่างมิติทาง สังคม เศรษฐกิจและกฎหมายอย่างชัดเจน กฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิด กับกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย (Weber, 1968a, pp. 311-2, quoted in Zafitoski, 2000, p. 25) กฎเกณฑ์ที่เป็นทางการนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งอาจดำรงอยู่ อย่างไม่เป็นทางการ (Winiecki, 2000, p. 170; Pistor, 2005, p. 43) ตัวอย่างเช่น บรรทัดฐาน สังคมในเรื่องธรรมาภิบาลบริษัทของประเทศสหรัฐานั้นอาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อสังคมได้รับความรู้ ใหม่ ซึ่งบรรทัดฐานเหล่านี้มีผลในการตัดสินใจในเรื่องหน้าที่ของผู้บริหารและกรรมการ บริษัทมหาชน (Eisenberg, 1999, pp. 1271-7) และมีเหตุการณ์หลายอย่างที่น่าสนใจที่สนับสนุนความ เชื่อที่ว่า กฎหมายและกฎระเบียบของทางการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับธุรกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่อาจบังคับ ให้เกิดผลได้เต็มที่หากขัดต่อกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการของสังคม เช่น ประเพณี ค่านิยมและ บรรทัดฐาน (Winiecki, 2000, p. 170) เหตุการณ์ตัวอย่างล่าสุดคือ การเปลี่ยนแปลงระบบ สังคมและเศรษฐกิจของยุโรปตะวันออกหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ซึ่งชี้ให้เห็น

ภาพที่ 3.1

ทฤษฎีกิจการเชิงบูรณาการ

ที่มา: สร้างโดยผู้เขียนเพื่อแสดงความเชื่อมโยงของทฤษฎีกิจการในสามสาขาวิชาคือเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และ นิติศาสตร์

ชัดเจนว่า ระบบตลาดนั้นจำเป็นต้องมีสถาบันทางสังคม การเมืองและกฎหมายที่เหมาะสมรองรับ เช่น ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญที่ปกป้องสิทธิของปัจเจกชน และการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินและการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินเป็นต้น (Caldwell, 1997, p. 1871, quoted in Zafirovski, 2000, p.13) ด้วยเหตุนี้ จึงอาจสรุปได้ว่า กิจกรรมในระบบตลาดนั้นมิอาจดำรงอยู่ได้ตามลำพัง หากแต่ต้องอาศัยสถาบันทางสังคม การเมืองและกฎหมายที่เหมาะสมรองรับ

(5) ทฤษฎีกิจการในเชิงระบบเศรษฐกิจส่วนย่อย

นอกเหนือจากการศึกษาด้วยแยกกลุ่มทฤษฎีกิจการไปแล้ว (Nicolai Foss, 1999b) นักเศรษฐศาสตร์องค์กรสมัยใหม่ ยังได้มีการศึกษากิจการในแง่มุมอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องตลาดภายในและโครงสร้างองค์กร²⁸ การศึกษาในเรื่องนี้มีมาอย่างต่อเนื่องและมีได้หยุดชะงักไปเช่นเดียวกับทฤษฎีกิจการ เนื่องจากมีส่วนสอดคล้องกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และอาจทำการการศึกษาในเชิงประจักษ์ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยม

จากข้อความที่ถูกอ้างอิงอย่างกว้างขวางว่า “แต่เดิมมานั้น ยังคงมีเพียงตลาด”²⁹ (Williamson, 1975, p. 20) ซึ่งประโยคนี้นี้สะท้อนความหมายให้เห็นว่า องค์กรทางเศรษฐกิจทุกรูปแบบ ซึ่งรวมทั้งกิจการธุรกิจนั้นล้วนมีวิวัฒนาการมาจากตลาด (Ioannides, 2003b, p. 544) ยิ่งเมื่อมีผู้ตั้งข้อสังเกตระบบการดำเนินธุรกิจของกิจการว่าเป็นเสมอเช่น “ระบบเศรษฐกิจส่วนย่อย” (Holmström, 1999, p. 90) ข้อสังเกตดังกล่าวยิ่งสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า ระบบงานภายในกิจการมีธุรกรรมบางอย่างที่คล้ายคลึงกับระบบเศรษฐกิจของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบตลาดภายในกิจการ ไม่ว่าจะเป็นระบบศูนย์กำไรของกิจการทำให้เกิดตลาดสินค้า กึ่งสำเร็จรูปในกิจการ (Williamson, 1975, p. 38, 42) การเพิ่มจำนวนแผนกในกิจการทำให้เกิด

²⁸ การศึกษาในแนวทางนี้อาจถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษากิจการในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เน้นแง่มุมของประสิทธิภาพตามกลุ่มย่อยของหัวข้อ 3.1 ได้เช่นกัน แต่การศึกษาในแนวนี้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวคือเป็นการศึกษาเปรียบเทียบ หรือเป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของระบบภายในและระบบเศรษฐกิจของสังคม ดังนั้นเพื่อเน้นความแตกต่างของการศึกษาในแนวทางนี้ จึงขอแยกออกเป็นหัวข้อเฉพาะ

²⁹ เป็นประโยคที่มีสำนวนเลียนแบบประโยคขึ้นต้นในคัมภีร์ไบเบิล

การแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรคล้ายตลาดและการจัดองค์กรในรูป M-Form³⁰ ช่วยลดปัญหาการฝากแรงงาน (Free rider)³¹ (Marino and Zabojsnik, 2004, p. 720, 723) นอกจากนั้น พฤติกรรมและระบบแรงจูงใจของพนักงานที่มีลักษณะคล้ายตลาดแรงงานของระบบเศรษฐกิจ (Hermalin, 1994, pp. 530-1; Holmström, 1999, p. 90; Aggarwal and Samwick, 2003, p. 111) ทั้งยังมีการปรับตัวในลักษณะเดียวกับหรือปรับตัวตามอิทธิพลจากตลาดแรงงานของระบบเศรษฐกิจ (Rosen, 1991, pp. 85-6; Baker, Gibbs, and Holmström, 1994, p. 888; Baker and Holmström, 1995, p. 258) ประสิทธิภาพของตลาดทุนภายในกิจการ (Internal capital market) ที่พบว่ามีประสิทธิภาพไม่น้อยกว่าตลาดทุนของระบบเศรษฐกิจ (Williamson, 1985, p. 288; Gertner, Scharfstein, and Stean, 1994, p. 1227; Stein, 1997, pp. 124-5)

ความสามารถเชื่อมโยงระบบภายในและระบบเศรษฐกิจภายนอกกิจการทำให้กิจการสามารถปรับตัวและสร้างสินค้าและบริการที่มีคุณค่า (Moran and Ghoshal, 1999, p. 407; Araujo, Dubois, and Gadde, 2003, p. 1269) ความคล้ายคลึงกันในเรื่องลักษณะความล้มเหลวของตลาดภายในและความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจ (Vining, 2003, pp. 450-1) ทำให้สรุปได้ว่ากิจการมีองค์ประกอบย่อยสองประการที่สำคัญเช่นเดียวกับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งคือ โครงสร้างเชิงชั้นและโครงสร้างตลาด การผสมผสานขององค์ประกอบย่อยทั้งสองในรูปแบบที่ต่างกัน ทำให้กิจการปรากฏในรูปลักษณะ (Modularity) ที่ต่างกัน (Kapás, 2005, pp. 53-4)

ผลการศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า กิจการล้วนมีองค์ประกอบหลักทั้งสามของระบบเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นตลาด โครงสร้างเชิงชั้น ตลอดจนวัฒนธรรมองค์กรจากการมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมสังคมภายนอก แม้อาจพบความแตกต่างของคุณสมบัติในส่วนที่เป็นรายละเอียดบางประการก็ตาม

³⁰ เป็นรูปแบบการจัดองค์กรที่มีหลายฝ่ายหรือแผนกแข่งขันกัน โดยแต่ละฝ่ายหรือแผนกมีผู้บริหารทำหน้าที่แยกขาดจากกัน ซึ่งแตกต่างจาก U-Form ซึ่งจะไม่มีการแข่งขันกันและมีคณะผู้บริหารชุดเดียว โปรดดูรายละเอียดใน Tirole (1988, p. 48)

³¹ ปัญหาที่การได้ผลตอบแทนโดยไม่ต้องทำงาน มักเกิดจากการไม่สามารถวัดผลงานแบบแยกเป็นรายบุคคลได้

(6) สรุป

การศึกษาทฤษฎีกิจการแม้จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของกิจการมากขึ้น แต่ก็ยังคงไม่พบทฤษฎีที่อาจอธิบายปรากฏการณ์ธรรมาภิบาลบริษัทได้อย่างรัดกุมและสมบูรณ์ แต่โดยที่ทฤษฎีกิจการในแต่ละสาขาแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดความหวังในการบูรณาการเข้าเป็นทฤษฎีเดียวกัน ซึ่งผู้เขียนพยายามได้นำเสนอในบทที่ 4 ต่อไป

